

Når koster krig mer enn det smaker? For Bagdads sivilbefolkning

Krigens pris

Victor Lund Shammass
**MED ANDRE
ORD**

Torbjørn Røe Isaksen innrømmet i Klassekampen 14. september at han gjorde galt i å støtte Irakkri- gen i 2003. Afghanistan- og Irak-krigene avslørte en naiv holdning til krigens mulige gevinster, mente Isaksen, men i dag er vi alle realpolitikere – krigsidealismen er fordunstet, inn med realismen. Dette høres unektelig forlokkende ut: nøktern, utilitaristisk krigføring for å oppnå avgrensbare, realistiske mål.

Men realpolitikk forutsetter at vi vet noe om *pros* og *cons*, for og imot, utgifter og inntekter.

Hvordan ser så krigens Excel-ark ut? Med tanke på at amerikanske myndigheter har brukt nærmere tre trillioner dollar (ifølge beregninger gjort av Joseph Stiglitz og Linda Bilmes) på Irakkri- gen, vet vi egentlig så mye om gevinstene og utgiftene – i direkte eller overført betydning – som vi burde?

Noen mener at krigens kostnader ikke kan måles. Utgiftspostene må forbli blanke. Enten er det fordi tallene virker for ubehagelige – tenk bare på general Tommy Franks' berømte utsagn om at «we don't do body counts» i forbindelse med Irakkri- gen. Utsagnet er blitt stående som et emblem for prosjektet Iraq Body

«Kriger har en tendens til å flyte utover grensene for pene, ryddige målsettinger»

Count, som prøver å gjøre det motsatte av hva Franks og hans likesinnede ønsker.

Andre mener at krigens elendighet overgår kvantitative målinger – grusomheten er av en slik art at analyse må vike for emosjoner. Å kalkulere er å forsimpler. En annen general denne gangen, William Sherman, lederen for de amerikanske nordstatenes hærer under deler

FAKTA

Irakkri- gen:

■ 20. mars 2003 gikk USA, med Storbritannia som viktigste allierte, til angrep på Irak med anklager om at Saddam Husseins regime hadde masseødeleggingsvåpen og støttet terrorisme.

■ Våpnene ble aldri funnet og det ble seinere klart at «bevisene» den amerikanske administrasjonen brukte, var fabrikkerte.

■ I desember 2011 trakk de siste amerikanske kampstyrkene seg ut av Irak, etter at USA skal ha brukt over tre trillioner dollar på krigen.

■ I denne teksten diskuterer Victor Lund Shammass hvor mye Irakkri- gen har kostet landets sivil- befolkning.

Forfatteren:

■ Victor Lund Shammass er vitenskapelig assistent ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo.

av borgerkrigen: «You don't know the horrible aspects of war. I've been through two wars and I know. I've seen cities and homes in ashes. I've seen thousands of men lying on the ground, their dead faces looking up at the skies. I tell you, war is Hell!»

(Du kjenner ikke krigens gru. Det gjør jeg, jeg har vært gjennom to. Jeg har sett tusener av menn ligge på bakken med døde ansikter vendt mot himmelen. Jeg sier deg, krig er et helvete.)

Konsekvensene og kostnadene av krig er grunnleggende umålbare, ifølge dette synet. Det vi ikke kan snakke om, må vi forbigå i taushet. Her er det snakk om en slags negativ romantisering.

Heldigvis tenker ikke alle slik. Men det er langt fra enkelt å måle krigens pris – krig er kaos, mens målinger og vitenskap forutsetter

presisjon, arbeidsro og forutsigbare forhold. Krig og vitenskap står i et diametralt motsetningsforhold til hverandre. Likevel er det noen som forsøker, og kan hende vil deres arbeid nyansere realistenes blikk på krig som arbeidsredskap.

En ting er å måle de «menneskelige kostnadene» ved krig. Det kan være viktig og vanskelig

nok. Det internetbaserte prosjektet Iraq Body Count har telt over hundre tusen sivile dødsfall fra 2003 og frem til i dag, men metodene deres er omstridte. Prosjektet baserer seg hovedsakelig på nyhetssaker, først og fremst i engelskspråklige nyhetskanaler, for å regne ut hvor mange mennesker som er blitt drept i Irak siden 2003. Ett av problemene med en slik kildebruk er at ikke alle sivile dødsfall videreformidles gjennom Reuters og CNN.

Verdens ledende medisinske tidsskrift, The Lancet, publiserte i 2006 en omfattende studie av krigsrelaterte dødsfall i Irak. Mer enn 650.000 personer mente studien å kunne påvise hadde mistet livet som følge av krigen – altså 2,5 prosent av landets befolkning utryddet med noen års mellomrom. 186.000 dødsfall kunne skyldes direkte på koalisjonsstyrkene. 600.000 dødsfall skyldtes vold, enten det var skyting, bombeangrep eller lignende. President George W. Bushs reaksjon: «Det er ikke troverdig.»

Lancet-forskerne valgte en annen tilnærming enn Iraq Body Count: Intervjuere ble sendt rundt i irakiske nabolag for å spørre folk om hvor mange dødsfall de hadde opplevd i nær familie. Hadde de fanget opp ytterligere en halv million menneskers bortgang på en måte som myndigheter og medier ikke hadde greid å formidle?

Tallene var så svimlende at fageksperter mente Lancet-forfatterne måtte ha regnet feil eller benyttet svake metoder. For det første, siden forskerne hadde undersøkt et lite utvalg av den irakiske befolkningen om hvor mange dødsfall de kunne melde om, ble det viktig å finne ut om dette utvalget virkelig var representativt for hele landets befolkning. Hadde forskerne intervjuet et «skjevt» utvalg av befolkningen – for eksempel, personer som levde i nabolag som var mer utsatt for selvmordsbomber – ville det få det til å virke som om hele landet var utsatt for mer dødelig vold enn hva tilfellet faktisk var.

Fysikere ved Oxford University angrep det de kalte for «main street bias». Lancet-forskerne hadde valgt en metode for å trekke (tilsynelatende) tilfeldige husholdninger som utelukket personer som bodde i rolige sidegater. Sidegater som ikke krysset hovedgater var per definisjon ekskludert fra undersøkelsen, mente fysikerne. Dette er problematisk fordi folk som

ETTER STORMEN: Kriger kan være voldelige og destruktive lenge i Bagdad i januar 2011.

bor langs travle hovedgater i krigsherjede land er mer utsatt for eksplosjoner, skyting og vold, mente fysikerne.

For det andre: Hvis du vil finne ut hvor mange flere personer enn vanlig som mister livet etter en hendelse – i dette tilfellet Irakkri- gen – må du vite med sikkerhet hvor mange folk som døde i vanlige år før hendelsen. Du må vite noe om den normale dødelighetsraten.

Fafo-forskeren Jon Pedersen påpekte i et intervju med The Washington Post at Lancet-forskerne hadde basert seg på en dødelighetsrate på 5,5 personer per 1000 innbyggere før krigen. Men FN's statistikk før krigen hevdet det rette tallet var nærmere ni personer per 1000 innbyggere. Forskjellen kan virke ubetydelig, men får store utslag når det utgjør kjernen i en kalkyle som skal si noe om hva

kom friheten med en prislapp på 100 milliarder dollar.

etter at kanonenes torden er stilnet, skriver Victor Lund Shammass. Her to barn og en geit utenfor huset sitt i Zaafaraniyah-distriktet i

FOTO: AHMAD AL-RUBAYE, AFP/SCANPIX

som hender med flere titalls millioner mennesker i en befolkning.

Det er ikke så lett å si noe om hvor mange som har mistet livet etter Irakkriegen. Inntil videre må vi kanskje nøye oss med Iraq Body Counts sannsynligvis konservative tall: 108.000–118.000 dødsfall. Det er snakk om at en fullstendig analyse av Wikileaks sine Iraq War Logs – hvor flere voldsepisoder er blitt nøye loggført av koalisjonsstyrkene – kan føye ytterligere 13.000 bekreftede sivile dødsfall til listen. Muligens er det ille nok.

Men hva med de etterlatte?

Hvilke skader har de lidd? Hvor mye har krigen kostet dem? Her har samfunnsvitenskapen kunnet bidra med viktige svar på et vanskelig problem.

Et team med sosiologer og jurister har i siste nummer av tidsskriftet *European Journal of Criminology* studert de økono-

miske kostnadene etter Irak-invasjonen for landets sivilbefolkning. Ledet av John Hagan, professor i sosiologi ved Northwestern University, har en gruppe på fem forskere satt seg som mål å finne ut hvor store tap – i kroner og øre (eventuelt i dollar og cent, eller dinarer og fils) – krigen har påført vanlige mennesker i landet.

Svaret: Bagdads befolkning tapte rett under 100 milliarder dollar som følge av invasjon, okkupasjon, vold, stadige terrorangrep og gatekriminalitet i kjølvannet av politi- og militærstyrkenes oppløsning under Paul Bremer og Coalition Provisional Authority.

Iraks sivilbefolkning sett under ett tapte hele 300 milliarder dollar. Tapene var ikke jevnt fordelt på befolkningen: Sunnminoriteten – som Saddam Hussein hadde sitt utspring fra – tapte mer enn andre, rundt 40 milliarder dollar, mot shi'a-majoritetens 27 milliarder dollar.

Hagan og hans teams arbeid er et nydelig lite stykke forskning, bokstavelig talt bygget på vitenskapelig datainnsamling gjort under kryssild. De bygger på to datakilder: En Gallup-undersøkelse fra september 2003, altså fire måneder etter okkupasjonen av Irak startet. I tillegg, Iraq History Project (IHP) sin omfattende intervjuundersøkelse av nærmere 1200 personer, trukket tilfeldig fra ulike irakiske nabolag. Gallup-undersøkelsen består av korte spørreskjemaer, IHP-undersøkelsen av lange, vidtfavnende intervjuer.

Forskerne har så sveiset sammen disse nokså ulike kildene for å regne ut hvor mye kriminalitet og hvor store økonomiske tap befolkningen har lidd i okkupasjonsdager.

Paul Bremer, kjent som USAs «visekonge» i Bagdad, undertegnet 23. mai 2003 den beryktede Coalition Provisional Authority Order Number 2. Med et penne-

strøk stod 400.000 irakiske soldater uten arbeid. De allierte «denazifiserte» Tyskland etter krigen, nå skulle amerikanerne «de-ba'athifisere» det irakiske samfunnet. Oppimot 100.000 administrativt ansatte fra alle samfunnsarenaer var allerede fjernet, ifølge James P. Pfiffner, professor i statsvitenskap.

Dette var langt flere enn hva som var forsvarlig: 40.000 skolelærere forsvant over natta fordi de var medlemmer av Ba'athpartiet. Men ingen viste tegn til forståelse for at partimedlemskap var en formell forutsetning for å beholde jobben under det tidligere regimet.

Ordren favnet for bredt. Den kastet flere hundretusener unge, utarmede, bevæpnede menn ut på gata i en kritisk fase. Sentrale myndigheter hadde kollapset eller blitt fjernet med makt. Generalløytnant Jay Garner, sjef for gjenoppbyggingen av Irak før han ble erstattet av Bremer, hadde en nøktern kritikk av Order Number 2: «Now, whether they became terrorists, we don't know. But to me, that's just not a good beginning.» (Om de ble terrorister eller ikke, vet vi ikke. Men for meg virker dette bare ikke som en god start.)

Det vi vet med stor grad av sikkerhet, er at fra 2003 til 2008, ble rundt 1,4 millioner irakiske husholdninger utsatt for en eller annen form for kriminalitet – noe som tilsvarer så å si alle husholdninger byen rommer. I løpet av invasjonen og i månedene umiddelbart etter ble rundt åtte prosent av Bagdads husholdninger utsatt for vold, tyveri eller plyndring. Noen nabolag fikk hardere medfart enn andre. For eksempel, det sentrale Karkh-nabolaget opplevde én av tre familier slik alvorlig kriminalitet.

Forskerne har til og med regnet ut kostnadene knyttet til ulike former for forbrytelser. Familier hvor et medlem ble kidnappet måtte regne med å punge ut rundt 50.000 dollar. Halshugginger påførte i snitt hver berørte familie kostnader på over 100.000 dollar. Det er dyrt å miste hodet.

Hvilke lærdommer kan vi trekke av Hagan og cos funn? For det første, kriger er rotete, samfunnsoppløsende hendelser. De har en tendens til å flyte utover grensene for pene, ryddige målsettinger. For det andre, kriger kan bli svært dyre – for alle parter, enten det gjelder den jevne amerikanske skattebetaler eller en familiefar i det Shi'a-hellige nabolaget Kadhi-miya i Bagdad. Til sist: Kriger kan være voldelige, destruktive hendelser selv lenge etter at kanonenes torden er stilnet.

Victor Lund Shammass